

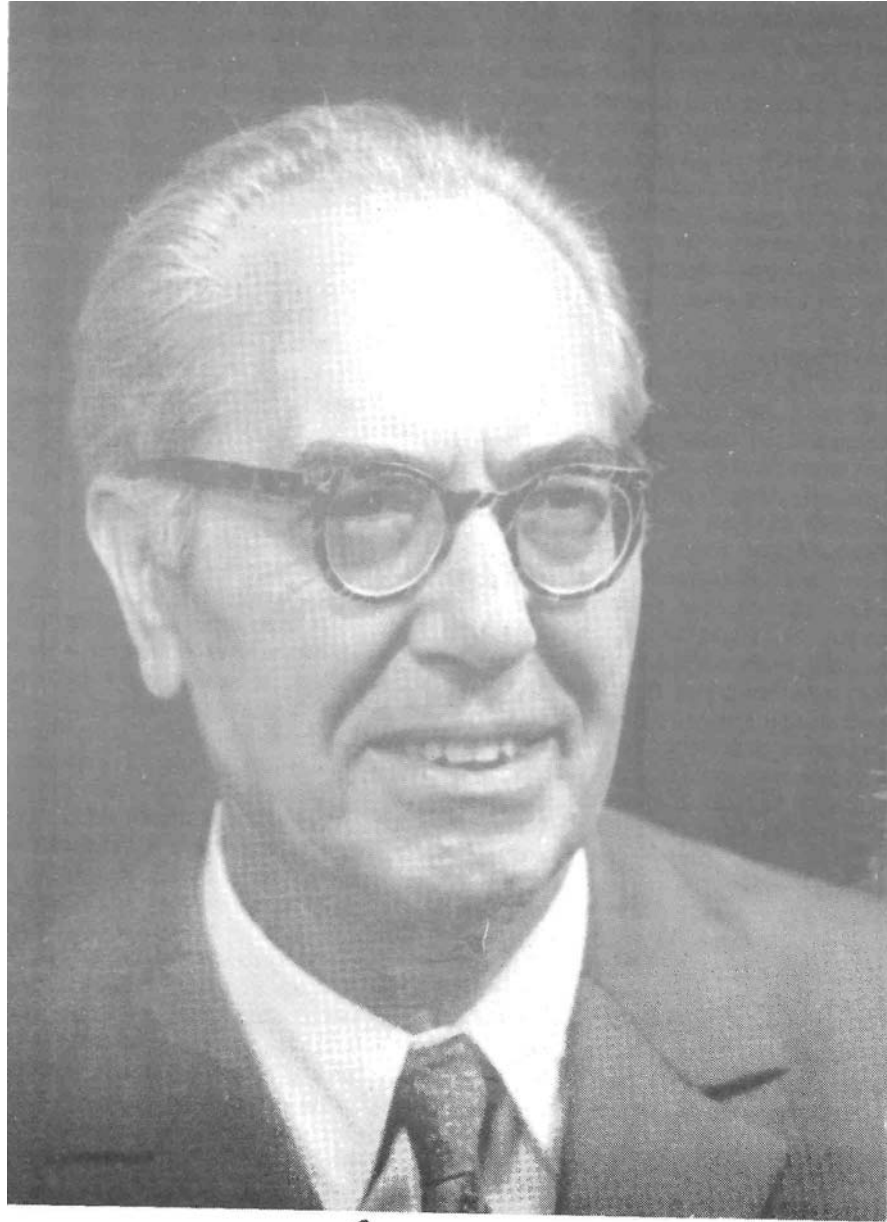
EGYESÜLETI KÖZLEMÉNYEK

Pataki József (1908—1993)

Rohamosan ritkul azoknak az erdélyi férfiaknak a sora, akik munkás tagokként vettek részt a fénykorban az EME munkájában, s aztán évtizedekig sóvárogták a történelmi változást, melytől azt remélték, hogy nyomában feléledhet a közös tudományos munkálkodás hagyományos kerete, és akik végre megérték, hogy 1990-ben tevőleges résztvevői legyenek az egyesületi élet újraindításának. Pataki József, aki ez év szeptember 17-én távozott az élők sorából, s akit 21-én kísértünk ki a Házsongárdi temetőbe, ott nyugvó híres elődei és tudós barátai társaságába, azzal is beírta nevét az EME történetébe, hogy korelnökként ő vezette annak a népes közgyűlésnek a munkálatait, mely 1990. október 27-én az idő új követelményeinek megfelelő programot fogadott el és vezetőséget (választmányt és elnökséget) állított az egyesület élére. Újra megjelent folyóiratunk, az Erdélyi Múzeum eddig kiadott minden száma tartalomjegyzékében ott találjuk a nevét, a nyolcvanon túli tudósunk azzal a fiatalok felé irányuló hangtalan intelmével, hogy az erdélyi magyar tudományosság sorsa a munkaasztalok mellett dől el és a szívós, kitartó munkából születő kutatási eredményeket nem pótolja sem a közéleti nyüzsgés, sem szebbnél szebb tervek megálmodása.

Annak idején az erdélyi magyar oktatási intézmények felszámolására törvő Angheliescu miniszter intézkedéseit a felekezeti iskolák felett Örökdő egyházfők úgy igyekeztek kivédeni, hogy az értelmiségi pályára készülő fiatalságot óvták a nagyvilágban való szétszóródástól, biztatták és támogatták őket, hogy itthon tanuljanak, s különös hangsúllyal kérték őket, hogy váljanak a román nyelv, irodalom és történelem kiváló ismerőivé. Pataki József a piaristáktól nyert gimnáziumi alapozás után, az első világháborút követő években a román tannyelvűvé vált kolozsvári tudományegyetemen szerzett tanári oklevelet egyetemese történelemből, román történelemből és nyelvből. Diákéveiről szólva mindig elismeréssel és szeretettel emlegette a nagy műveltségű és európai gondolkodásával szakmabeli társai közül kimagasló professzorát, Constantin Marinescut. Jelleme formálódásában, szigorú szakmai igényessége kialakulásában nagy szerepe volt annak, hogy legjobb nemzedéktársaival — a Szabó T. Attilákkal, Venczel Józsefekkel — annak az előttük járó tudós nemzedéknek a nyomába szegődött, melynek tudományos rangját és erkölcsi tekintélyét Kelemen Lajos, György Lajos, Tavaszy Sándor munkássága adta meg. Többször elmondta, hogy zsebében frissen szerzett diplomájával felkereste a Lyceum Könyvtárban György Lajost, az EME főtítkárát, és tanácsát kérte: miképpen kapcsolódják be a tudományos munkába. A tanács így szólt: „Fiatalember! Tegye magát nélkülözhetetlenné!”

Hogy a tanácsot megfogadta, számomra akkor vált fellebbezhetetlen bizonyossággá, amikor az EME Farkas utcai levéltárának különös hangulatú kutatószobájában néma fültanúja lehettem annak a megbeszélésnek, amely Farczády Elek felkérésére arról folyt, hogy a Koncz Kódexben felfedezett marosvásárhelyi magyar nyelvemlék keletkezésének ideje milyen időpontra rögzíthető. A régi írás olyan szakértői, mint Kelemen Lajos, Szabó T. Attila és Jakó Zsigmond vélekedése mellett öröm volt hallani Pataki Józsefnek, a különben az övékével egyező okfejtését, egy-egy betű vonalvezetésének legkisebb részletéből fontos következtetéseket levonó elemzőkészségét. A régi betűk világában való otthonossága, az erdélyi múlt írásos emlékeinek s azok többféle nyelvének: a latinnak, a magyarnak, a németnek, a románnak történelmi mélységű ismerete tette kitűnő forrásfeltáróvá, megbízható elemzővé és kritikussá.

Satohiro

A világba szétszóródott kolozsvári, marosvásárhelyi és csíkszeredai tanítványai — akiket gimnáziumban, tanítóképzőben, kereskedelmi iskolában, valamint az egyetemen oktatót és nevelt — ma már mind deresedő hajjal emlékeznek a kedves humorú, de szigorú és tisztességet követelő tanárra, az osztályfőnökre, a természetjáró cserkészvezetőkre, az igazgatóra, vagy éppen a prelegáló professzorra. A fiatal tanár olyan kiváló szervezőnek bizonyult, hogy Márton Aron püspök reábizta az erdélyi katolikus egyház egyik legfelfeltettebb intézményét, a csíkszeredai gimnáziumot, és őt szemelte ki arra, hogy az erdélyi magyar tanügyigazgatásnak egyik vezetője legyen. A háború, a négy évig tartó hadifogság s közben a felekezeti oktatás elszorvasztása olyan helyzetet teremtett, hogy a hazatérő Pataki József szervezőképessége többé nem kapott teret a tanügy-kormányzásban, s dolgos napjai óráit kora reggeltől késő estig a tanterem és a kutatószoba között osztotta meg. Hál'istennek ennek is tisztes közösségi hozadéka lett.

A tudományos kutatásban a maga személyi feladatait közösségi létparancsokra figyelmeztetve jelölte ki: különösen vonzódott szűkebb hazája, a Székelyföld múltjához. Első dolgozatainak egyikét Gábor Áronról, utolsó könyvét Kászonszékről írta. Közben új adatokkal bővítette a Budai Nagy Antal vezette mozgalomra vonatkozó ismereteinket, testes kötetben adta ki Hunyadi János váruradalmának okmánytárát, oroszlanrészre volt abban, hogy megjelent a Székely Oklevéltár új sorozatának két kötete, és hogy nyomdában van a harmadik is. A csíki vasipar múltjának feltárásával arra teremtett példát, hogy a korszerű technikatörténet-írás és a művelődni vágyó nagyközönség igényeivel is számoló helytörténetírás milyen jól egyeztethető tudományos vállalkozás. Olyan korban, amikor a magyar—román történelmi múlt kutatása napi politikai célok szolgálatába szegődött olcsó zsumnalisztikává silányult, Pataki Józsefnek az Anjoukirályaink és a két román vajdaság viszonyáról írt könyve, Zápolya Jánosnak és Radu de la Afumați moldvai vajdának a mohácsi csata előestéjén tanúsított magatartásáról vagy Nicolae Densușianunak magyar tudósokkal folytatott levelezéséről közzétett tanulmányai a kapcsolattörténeti kutatásoknak olyan eredményeit tartalmazzák, melyeket semmilyen politikai széljárás ki nem kezdhet, mert bennük nem található semmi engedmény a történelmi hűség rovására. Első írásaitól kezdve haláláig foglalkoztatta Kolozsvár története: hosszabb-rövidebb tanulmányok mellett nemzedékeknek lesz kézikönyve az 1603—1720 közötti évek kolozsvári emlékiróinak műveiből összeállított kötete.

Az is tudósi magatartásához tartozott, hogy szívesen dolgozott együtt fiatalabb pályatársaival. A huszita mozgalom erdélyi vonatkozásait Demény Lajossal tanulmányozta, és a Székely Oklevéltár körüli gondokat is közösen hordozták. A székely falu gazdasági-társadalmi viszonyait Imreh Istvánnal együtt tanulmányozták, és közös munkájuk a kászoni krónika is. A kolozsvári emlékirók publikálására Bálint Józseffel szövetkezett. Abban a szűk körű baráti közösségben, amely figyelte egymás történelmi kutatásait, kölcsönösen elolvasta egymás munkáit, közösen vitatott meg feladatokat és teljesítményeket, ő mindig készséggel tette közkinccsé tudását, tapasztalatait, és őszintén kíváncsi volt barátai véleményére. Önzetlen támogatója volt vidéki tanári munkakörben tudományos kutatásra is vállalkozó egykori tanítványainak.

Tudományos művekben és emberi magatartásban bizonyosságát adta, hogy megfogadta és sűrűn követte a fiatalkorában kapott tanácsot: nélkülözhetlenné tette magát.

Koporsójánál a barátok, munkatársak, az EME választmánya és a Magyar Tudományos Akadémia nevében Imreh István búcsúzott el Tőle. Felelevenítette azt a pillanatot, amikor elvitte hozzá közös munkájuk termését, a Kászonszéki krónika Kolozsvárra került első nyomtatott példányát. Megsimogatva a kötetet, könnyekkel küzdő férfiszeméremmel a bibliai Simeon énekét idézte: „Bocsásd el, Uram, szolgádat, szavaid szerint békében...”

Benkő Samu